

**ÉRD
TERMÉSZETI
ÉS MŰEMLÉKI
ÉRTÉKEI**

Környezetvédő Egyesület Érd, 2011.

ÉRD TERMÉSZETI ÉS MŰEMLÉKI ÉRTÉKEI 2011.

Írták: **Halász Antal, Kállayné Szerényi Júlia,
Kovács Sándor és dr. Szerényi Gábor**

Szerkesztette: **Bartos Csilla**

A borító **Mádai Attila**: Virágfürt árvalányhajjal című fényképének felhasználásával készült

A Fundoklia-tanösvény logója **Nagy Annamária** munkája

Fényképek: **Halász Antal, Kállayné Szerényi Júlia,**

Körmendy Zizi, Orlai Sándor

valamint a Környezetvédő Egyesület archívumából

Kiadó:

Környezetvédő Egyesület Érd

www.avarosvedo.hu

avarosvedo@freemail.hu

Felelős kiadó: az Egyesület elnöke

A kiadvány megjelenését támogatta:

Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata

© Környezetvédő Egyesület Érd

ISBN:

Előszó

Tartalom

Előszó.....	3
Fundoklia-völgy	5
Beliczay-sziget.....	9
Kakukk-hegy	13
Sánc-hegy.....	17
Czabai-kert.....	23
Magyar Földrajzi Múzeum	26
Érd legrégebbi műemlékei	30
Érd környéki erdők	39

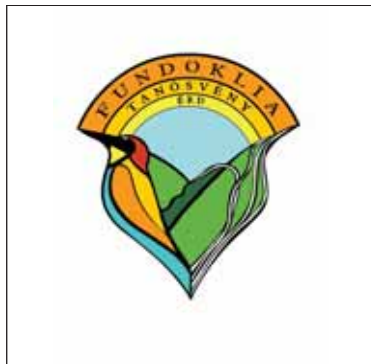
Fundoklia tanösvény

FUNDOKLIA-VÖLGY

Helyi jelentőségű természetvédelmi terület, Érd – Tétényi-plató (HUDI 20017) elnevezésű, európai közösségi kiemelt jelentőségű természet-megőrzési terület önálló része

Az Érd-sóskúti-fennsík utolsó természetközeli állapotban fennmaradt területe Érden a Fundoklia-völgy és környéke. A hajdan végtelenbe vesző árvalányhajas gyeplátványát már nem lehet visszahozni, de a fennsíkra 15–35 m mélyen bevágódó, különleges mezoklimájú aszóvölgy és környéke igazi csemege a természet apró szépségei iránt érdeklődőknek. A platót elfoglaló száraz sztyepp, a fehérülő oldalakon uralkodó félsivatagi körülmények ellenére, a völgy mélyét, a hegyvidékekre jellemző, hűvös klímát, üde talajt kedvelő erdő foglalja el.

Különlegességét a fekvésének és kőzetanyagának köszönheti. A szarmata mészkőterületek élővilágát sokan kutatták már: megállapították, hogy meglepő átmeneteit találni itt a középhegységi mészkő, és dolomit, illetve az alföldi meszes homok, és lösz élővilágának. Korábban, valószínűleg ritkás, bokros tölgyerdő borította ezt a vidéket, napjainkban többnyire pusztafüves lejtősztyeppet láthatunk. Néhol, a fennsíkot szegélyező lejtők aljában még megtalálni a hajdani lösztakaró maradványait,

de a földművelési próbálkozások és a gyakori legeltetés miatt az eredeti növényzet jelentősen károsodott, így csak kisebb foltokban láthatunk löszpusztagyepet, és löszcserjét. A meredekebb lejtőket az erős lepusztulás miatt vázta talaj, vagy csak kötörmelék, kőpor borítja, több helyen előbukkannak a mészkő vastag rétegei. Ezeken a gyorsan felmelegedő és kiszáradó részeken a mediterrán jellegű sziklafüves lejtősztyepp, árvalányhajas sziklagyep és a nyílt szarmata mészkősziklagyep látható. Lejjebb ereszkedve, a völgy aljához közeledve, a hazai száraz erdők helyén kialakul töviskések szokványos melegkedvelő cserjefajai között még ott találjuk a hajdani mészkedvelő tölgyes és szegélynövényzetének maradványait, majd a bokrok között áttörve, elérjük a lejtő legalját. A völgy mélyét hűvös, párás levegő üli meg, ahol a középhegységek üdebb részeire

jellemző gyertyános-tölgyes aljnövényzetében hóvirággal, kisvirágú hunyorral és turbánliliommal – maradt fenn napjainkig.

Az alig 18 hektáros (900 m x 200 m-es) területen, 10-12 féle élőhelyen, több mint 300 növényfaj él, ebből 32 védett. Az állatvilágról kevesebb adat áll a rendelkezésünkre, de mintegy 1000 faj előfordulása várható a területen, ebből 65 védett gerinces, és 23 védett gerinctelen faj jelenléte bizonyított, de várható még jó néhányak az előkerülése.

Ha kora tavasszal érkezünk, akkor a fennsíkon és a völgy oldalában a tavaszi hérics több ezer aranyló csokra és a törpe nőszirm liláskék, vagy sárga virágai fogadnak bennünket. A völgytalpi erdőben kisvirágú hunyorok zöldellnek, hóvirágok fehérlenek, majd tarka keltikeszőnyeg borítja az avart. A bozótos, vonuló madár-

Bogláros szellőrózsa

csapatoktól, illetve a már fészküket foglaló dalnokoktól hangos.

Május, június a pompa ideje, a védett növények közül különösen látványos az árvalányhajak több tízezres tömege, vagy a nagyezerejű, a selymes boglárka, sárga len, a pusztai meténg és a bunkós hagyma több száz töve. A gyepekben tücskök ciripelnek, a virágoszönyegek felett rovarok sokasága csapong, zümmög, rájuk gyurgyalagok és búbos bankák vadásznak.

A nyári forróságban már csak a sáskák és a szöcskék zizegnek, kerepelnek. Szórványosan még ta-

Árvalányhajás gyepek

lálunk virágot, különösen a hagymák és a fészkesek bírják a szárazságot. A szalmasárgává vált tájon az őszi esők még előcsalogatják az utolsó virágokat, így a vetővirág százas állományát, majd újra vonuló madarak füttyögéseitől hangos a cserjés. Még leszedegetik a Fundoklia beérett terméseit, aztán délnek veszik az irányt, miközben itt fagyba dermed a táj.

Az utóbbi évek tavaszai új hangot is hoztak e vidékre, a Környezetvédő Egyesülettel szorgos gyermek és felnőtt csapatok járják a területet, az évtizedek alatt felhalmozódott szemetet apránként eltüntették, és a tanösvény elkészültével közkinccsé váltak az érdi Fundoklia-völgy rejtőzködő értékei.

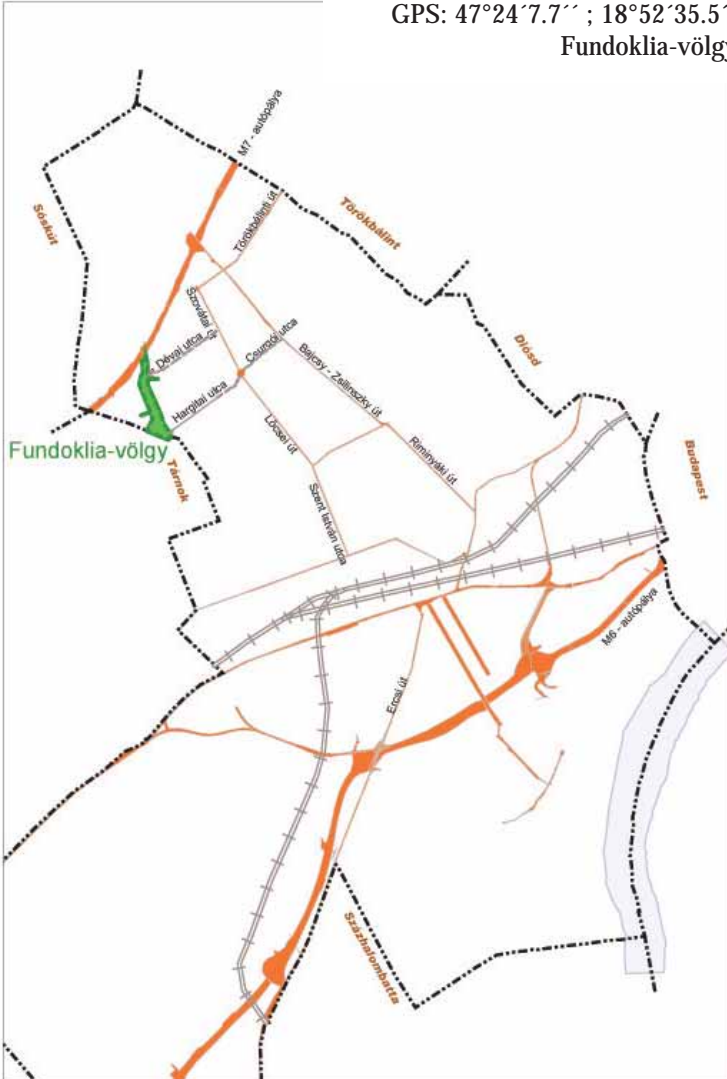
Gyurgyalag

Fundoklia – Tanösvény indulópont a Dévai utca végén

2030 Érd, Dévai utca 54,
Magyarország
GPS: 47°24'7.7'' ; 18°52'35.5''
Fundoklia-völgy

BELICZAY-SZIGET

Dél-Buda egyik utolsó vizes élőhelye a Duna érdi szakasza mentén a festői szépségű Beliczay-sziget, amely az 1700-as évek végén még valóban sziget volt. Az öt körülölelő mellékág a folyószabályozások következtében elmocsarasodott, majd fokozatosan feltöltődött. Medrének lapos, 4-5 méter széles íve a mai napig felismerhető.

A Sziget közel 1,7 km hosszan határos a Duna főágával. A kiépitetlen part északi szakasza homokos, a déli finomsóderos. A hullámverések által partra sodort csigaházak között vízi- és mocsári csiga-fajok, védett bődöncsigák, és a kavicscsiga házai, valamint folyamkagylók héjai ismerhetők fel.

A Sziget tengerszint feletti magassága 98 méter, azonban felszíne nem egyenletes. A rendszeresen víz alá kerülő, 10-20 m széles partszakasz mintegy 2 méterrel magasabban fekvő, magas vízálláskor ugyancsak elöntött térszínben folytatódik. Az időszakos elöntés a helyi vízi élővilág fennmaradásának alapfeltétele, mert megakadályozza a talaj kiszáradását és a gyomnövények tömeges elszaporodását.

Növénytakarója ártéri növényzet. Jelenleg a Sziget területét erdő borítja. Az erdő azonban csak a közvetlen partszakasz 5-10 méter

Nyári tőzike

széles sávjában, valamint néhány, idős hagyásfákat őrző foltban természetes növénytakaró. A többi területeken eltérő korú, döntően kocsányos tölgy-, fehér fűz-, vénicszil és nemesnyár telepítés jellemző. A növényzet a Dunától távolodva, a vízellátottság mértékétől függően övezetesen, jól elkülönülő zónákat alkotva helyezkedik el. A tartósan vízzel borított, alacsonyabb árterületeket, zátonyokat, valamint a folyóba benyúló földnyelveket bokorfüzesek borítják. Alkotói a törékeny fűz, mandulalevelű fűz és fehér fűz. A magasabb térszinteken az ezüstös lombkoronájú fűz-nyár ligeterdő természetes és telepített állományai élnek. Ezek a puhafaligetek

Áradás a Szigeten

Tölgyes

Odvas keltike

kora tavasszal aransárga salátaboglárka-szőnyeggel fogadják a látogatókat. Állományai helyenként az ibolyáskék szirmú, kereklevelű repkény foltjaival keverednek. A nyirkos, dús aljnövényzetű erdőrészekben a védett éti csiga hatalmas példányai élnek, valamint gyakori a márványozott csiga is.

A hajdani tölgy-köris-szil keményfaligeteknek napjainkra már csak hírmondói, az erdőirtáskor megkímélt magányos hagyásfák maradtak fenn. Ilyen például a Sziget bejáratánál álló több száz éves kocsányos tölgy. A három, 50-70 éve telepített, a környező erdőrészekről sötétzöld lombkoronájával elütő tölgyes folt a Sziget magasabb fekvésű északi felén található. Élőhelyüket csak nagy áradások esetén borítja el a víz. Cserjeszintjük fejlett, gypszintjükben pedig a kéklő, védett ligeti csillagvirág, a sárgán csillogó bogláros szellőrózsa, valamint a

fehér és lila színváltozatban egyaránt előforduló odvas keltike is megfigyelhető. A ligeterdő északra fekvő állományait kidőlt fák, korhadó, mohaszőnyeggel fedett fatuskók, villámsújtotta törzsek, vadszőlő és iszalagfüggönyök teszik vadregényessé.

A Sziget erdőinek közel 90% a 20-25 éve telepített nemesnyáras. Egy részüket természetes ártéri erdők, más részüket pedig hajdani mocsárrétek helyére ültették. Az egykori ligeterdők helyén élők gypszintje az eredeti lágyszárúakat megőrizte. Télutón a védett hóvirág nyitja a sort. Tavasszal a már említettekén kívül jellemző a gyöngyvirág is. A hajdani mocsárrét helyén élő nyárasok lágyszárúi már csak részben emlékeztetnek az eredeti növénytakaróra. Szerencsére, ennek ellenére itt virít még májusban az ország egyik legjelentősebb nyári tőzike állománya, a parti és mocsári sás, a mocsári nőszirm. Más

fajok, például a mocsári kutyatej, egyedszáma viszont drasztikusan lecsökkent. Hogy a további fajszegénység megakadályozza, a területet kezelő Pilisi Parkerdő Zrt Ráckevei Erdészete és a helyi természetvédők között példaértékű együttműködés jött létre. Ennek értelmében az egykori mocsárét fél hektáros területéről 2009 késő őszen levágták a telepített nyárerdőt és a helyet nem telepítették újra. Ily módom lehetővé válik a meglévő mocsári növényzet megerősödése és az üde, nyílt élőhelyeket kedvelő rovarritkaságok például a védett nagy tűzlepke, valamint a magyar szikár és mocsári szitkár lepkefajok visszatelepülése.

A Sziget állatvilága is gazdag. Az erdő kora hajnaltól madárdaltól zeng. Költ itt erdei pinty, barát-poszáta, csilp-csalp füzike, vörösbegy, zöldike. A zavartalan partszakaszon gyakran tőkés récék, fehér gólyák és nemes kócsagok pi-

hennek. Jellemző ragadozó madár a karvaly, az egerész ölyv és az utóbbi években a terület felett átrepülve gyakran látni a fokozottan védett réti sast és fekete gólyát is. Nyár elején kecskebékák koncertjétől hangos a környék. Rájuk leselkednek a gyakran szem elé kerülő szürke gémekek. A vizek felszínén a molnárpóloskák élnek és nem ritka a védett szegélyes vidrapók. Ritka értékes rovarfaj a védett piros skarlátbogár, amelynek lárvája a beteg nemesnyárakban fejlődik.

A Beliczay-sziget értékét jelzi, hogy 2004-ben felkerült az európai szinten védett, Natura 2000-es területek listájára. Fennmaradásának záloga még alaposabb megismerése és minél szélesebb körben való megismertetése. Ezért 2010-ben megkezdődött egy részének jóléti erdővé való átalakítása. Tanösvény és tornapálya, esőház, tűzrakóhely várja a látogatókat.

KAKUKK-HEGY

Jajrózsa

Látogatók elől elzárt élőhely. 2004 óta európai jelentőségű, Natura 2000-es terület. 2007 óta országos szintű védett terület.

A Kakukk-hegy az Észak-mezőföld legészakibb pontja; az Érd-százhalombattai Sánc-hegy meredek, észak-keleti elvégződése. Valójában nem hegy, hanem egy északnyugat-délkelet irányú, közel 400 m hosszú, 40-70 fokos meredekségű lejtő, amely mintegy 70 méter magasságban emelkedik

Erd-Ófalu dél-keleti vége fölé. Észak-keletről Érd-Ófalu és a Mélyút, észak-keletről a Beliczysziget és az egykori érdi téglagyár, délről és nyugatról pedig a Sánc-hegy platója határolja. Az érdi magaspárt növényzetét kutató neves magyar botanikus, Boros Ádám 1944-es cikkében így érzékelteti a Sánc-hegy (és a Kakukk-hegy) páratlan látványát. „...valódi tájkép-meghatározó alakzat... először szakítja meg a Duna jobb partján végighúzódó lapályt.”

Alapkőzete miocén kori pannon agyag, amelyet a kevésbé meredek helyeken lösz borít. Felszínét völgyek, suvadások tagolják, valamint a Dunától távolabbi részein csuszamlások, leomlások következtében egy függőleges

Löszpusztai tölgyes

Zöldike

Piroslóhere

agyagfal is kialakult. A csúszásveszély és a nagy meredekség miatt nehezen járható és művelhető, ezért nem lakott, de a telkek felnyúlnak a hegylábi részekre, ahol teraszos gyümölcstermesztéssel próbálkoznak. Az egykori szőlőművelés nyomait 1-1,5 m széles teraszok őrzik, melyeket mára visszafoglalt az eredeti növényzet.

Növénytakarója országos szintű ritkaság, a Kárpát-medence löszterületeit egykor borító lösznövényzetnek az egyik legszebb, legértékesebb maradványa. A fás és fátlan lösztársulások, a **lőszpusztai tölgyes**, a **cseplezmgögyes löszcserjés**, a **tollas szálkaperjés erdőssztyeprét és a löszpusztagyep**, valamint egyéb cserjések mozaikos elrendezésű

foltjai miatt a lejtő megjelenése a löszerdőssztyep képét idézi.

A löszpusztai tölgyes nem öszszefüggő erdősség, hanem a foltokban jelenik meg a Kakukk-hegy Dunához közelebb eső felének felső lejtőszakaszain. Egykor valószínűleg nagyobb kiterjedésű lehetett, melyre az erdei aljnövényzet, így a tavaszi kankalin és a bársonyos tüdőfű lejtőlábi megjelenése utal. Ezt az elképzelést támasztja a tollas szálkaperjés erdőssztyeprét jelenléte is a lankásabb részekben, mert ez az élőhely mindig egykori lösztölgyesek helyén alakul ki. Zárt, de ligetes erdő, melyet kisebb löszpusztagyep foltok tagolnak. A lombkorona egyszintű, kb. 10-15 méter magas. Jellemző faja a molyhos tölgy, ritkábban

a kocsányos tölgy. A cserjeszint jól fejlett, leggyakoribb alkotói az ostorménfa, a kökény, a varjútövis és a bibircses kecskerágó. Erdőszéli helyzetben megjelenik a csepleszmegegy és a parlagi rózsa néhány töve is. Aljnövényzete fajgazdag, mert részben száraz tölgyesekre jellemző fajokból, részben az erdőt határoló löszpusztagyepékből behúzódott szárazgyepi növényekből áll. Így az olyan jellegzetes erdei fajok, mint a fényes levélfelszínű, széleslevelű salamonpecsét, az illatos ibolya vagy az erdei gyöngyköles a löszpusztagyepi lágyszárúakkal, mint például a pusztai csenkesz, a buglyos kocsord vagy a csomós harangvirág együtt fordulnak elő.

A csepleszmegegyes löszcserjés 50-80 cm magas állományai vagy az erdők szegélyében vagy a gyepeken elszórva található. Könnyen felismerhetők, mert tömeges fajuk a csepleszmegegy, melynek jellegzetesen fényes, élénkzöld levelei vannak. A csepleszmegegyhez egyéb cserjék, így a sárga pillangósvirágú és pukkanó hüvelytermésű pukkanó dudafürt, a sötétbordó hajtású veresgyûrű som, valamint a nagy, fehér virágú jajrózsa társul. A jajrózsa neve onnan származik, hogy hajtásait sűrűn borítják a különböző hosszúságú, barnás tüskék. Az egykori emberi tevékenységre utal a diófa és az orgona szórványos előfordulása. A lágyszárúszintet pázsitfü-

Bíbor sallangvirág

vek, például a pusztai csenkesz, a vékony csenkesz, a lapos zabfü, valamint nagytermetű kétszikűek alkotják, mint a sátorozó margitvirág és a baracklevelű harangvirág.

Az egykori tölgyesek helyén kialakult tollas szálkaperjés erdőssztyeprét a lejtő teljes hosszán megtalálható. Állományai a löszpusztagyep foltjaival mozaikolnak. Üde, élénkzöld, nyáron sem kiszáradó gyepek. Tömeges füve a tollas szálkaperje, melynek széles, világoszöld levelei és kalászszerű virágzata van. Uralkodó fajai az erdőssztyep fajok. A Kakukk-hegyen a nagy-ezerjófű, a sugaras zsoldtina, a vérpettyes tölevélrózsájú mirigyes véreslapu, valamint az orchideák közé tartozó bíboros kosbor a leg-

gyakoribb, de itt él az erdei szellőrózsa és a bérci here is. Augusztusi virág a szarvaskocsord, melynek ernyői fehér ködként „lebegnek” a gyeppen. Igazi löszpusztai ritkaság a macskahere és a buglyos kocsord. A terület kiemelt növénytanai értékei közé tartozik a védett zöldike és a fokozottan védett bíbor sallangvirág nevű orchidea. A zöldike neve a virágzat fűzöld színére utal. Hegyvidéki faj, melynek egyetlen, jelenleg ismert alföldi termőhelye a Kakukk-hegy. A gyeppen elszórva közel 300 tő él. A bíbor sallangvirág a legnagyobb termetű és egyik legkésőbb, június végén nyíló hazai orchidea. Magassága 50-60 cm, 5-6 cm hosszú, bíborszínű mézajka pedig két hosszú, csavarodott sallangra tagolt. A dombvidékeken és középhegységeken élő faj egyetlen, hazai síkvidéki előfordulása a Kakukk-hegy, ahol közel 70 példánya él.

A löszpusztagyep zárt, 40-60 cm magas, többszintű szárazgyep, amely nyár közepén kiszárad. A előbb ismertetett tollas szálkaperjés erdőssztyepréttel ellentétben jellemző fajai a keskenylevelű fűfélék, így a vékony és a pusztai csenkesz, a csinos és a bozontos árvalányhaj. Az árvalányhajak „haja”, a selymesen megtollasodott száлка május végén ezüstfehérre festi a gyeppet. A növényzet értékét az jelzi, hogy ez nem egy elfüvesedett növényzet, hanem az

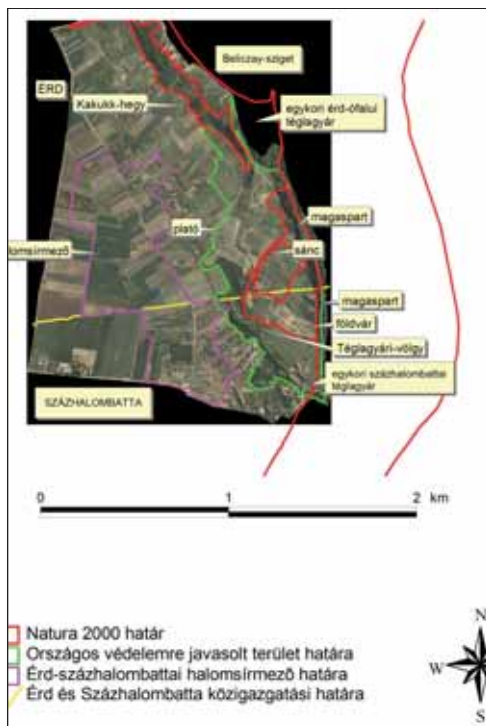
Molyhos tölgy

egyszikűek és a kétszikűek egyenletesen eloszolva és azonos arányban alkotják a gyeppet. Gyakori faj a sárga virágú kardlevelű peremizs, a fehér selymes dárдахere, a kakukkfüvek, a sárga len, a magyar kutyatej és a lenlevelű zselérke. Kora tavasszal több, mint kétszáz tő leánykőöröcsin virít, míg a ritka vetővirág ősszel nyílik. A löszpusztagyepi fajok közül a taréjos búzafű, a deres tarackbúza, a bárányüröm, a ligeti zsálya, a karcsú orbáncfű és a buglyos kocsord élnek a gyeppen.

Állatvilága sokszínű, legszembetűnőbb a változatos madárvilág. Rendszeres fészkelő a tövisszűrő gébics, erdei sikló, gyíkok, fülemüle, szajkó.

SÁNC-HEGY

Jelentős része 2004 óta Natura2000-es, 2009-ben országos védelemre javasolt terület. A halomsírmező, a földvár és a sánc régészeti oltalom alatt áll

Az Érd-százhalombattai Sánc-hegy az egykori érdi és százhalombattai téglagyárak között emelkedő, a két település határáan átnyúló, fennsíkserű térség. Földrajzi szempontból az Észak-mezőföld kezdete a Duna mentén, míg a geológiai felosztás szerint a Benta-patak és az Érdi-Öblözet által határolt Érd-battai táblarög dél-

keleti része. Felszíne egyedülállóan változatos a természetes (lejtők, magaspart, völgyek, Téglagyári-völgyrendszer, plató) és mesterséges alakzatok (sánc, halomsírok) egyidejű jelenléte miatt; ehhez hasonló kiterjedésű és formagazdagságú löszvidék az Észak- és a Középmezőföldön nem található. A területnek több részét különíthető el: az Érd-ófalui Kakukk-hegy, az Érd-százhalombattai magaspart, a Téglagyári-völgyrendszer, a vaskori sánc, a bronzkorigi földvár, a halomsírmező és a sík plató.

A magaspart a Sánc-hegy keleti elvégződése a Duna felé. Közel 70-80 m magas agyagfal, amely a löszfalakkal ellentétben vízszintesen sávozott az agyagrétegeknek megfelelően.

Felső pereméről folyamatosan hatalmas márgatömbök szakadnak le, melyek a magaspart alján vagy a Duna parton halmozódnak fel. A Téglagyári-völgyrendszer az egykori százhalombattai téglagyárból nyíló, északnyugat-délkelet irányú, többszörösen elágazó, 800 m

Deres szádorgó

hosszú völgyrendszer. Meredek völgyoldalai 15-20 m széles, sík dombhátaikat határolnak. Lakatlan és nem művelt terület. A sánc közel 300 m hosszú, északkelet-délnyugat irányú, kora vaskori (i.e. 700–i.e. 400) építmény, amelyet a Hallstatt-kultúra népei emeltek te-

Csajkavirág

lephelyük, a földvár védelmében. Alapanyaga a környező területekről összehordott lösz-meszes homok keverék. Jelenleg északnyugati lejtője 10-12 m, dél-keleti oldala 1-3 m magas. Területét soha nem művelték vagy építették be. Jelentősebb bolygatás a kelta uralom idején (i.e. II. sz.), valamint a II. világháború idején érte, amikor lövészárkokat ástak benne. A Magaspártot szegélyező részeit kisebb völgyek tagolják. A több, mint 120, részben sírkamrás halomsírt (tumulust) i.e.650–550-ig a Hallstatt kultúra népei emeltek. A halmok negyede ma is ép, a legmagasabbak és a legértékesebb lösznövényzet-maradványokat őrzők a százhalombattai Régészeti Parkban láthatók. A halomsírmező, így a legtöbb halom is, mezőgazdasági terület, kiskert vagy felhagyott kisparcella. Védettségük ellenére számos halmot szántanak ma is. A plató a Sánc-hegy lapos „teteje”. Több ezer éve művelik.

Csikófark – fokozottan védett

116. halom

Bunkós hagyma

Jelenleg szántók, kiskertek és felhagyott, már újra begyepesedett terület mozaikja.

A Kárpát-medencei lösz-erdőssztyep európai szinten is kiemelkedő jelentőségű, mert elterjedésének nyugati határát a Kárpát-medencében éri el, ezért Nyugat- és Észak-Európában gyakor-

Ligeti zsálya

latilag ismeretlen. Értékét tovább növeli, hogy a hazai löszflórának számos olyan faja van, melyek a Kárpát-medencében alakultak ki és csak itt fordulnak elő. Ilyen pannon endemizmus például a halomsírmézőn is élő Sadler-imola és a magyar szegfű. A hazai lösz-növényzet egyedisége jelentősen

Olasz harangvirág

hozzájárult ahhoz, hogy a Kárpát-medence egészét, elismerve különleges természeti értékeit, az Európai Unió 2000-ben egy önálló biogeográfiai régióknak, a Pannon régióknak nyilvánította.

A Sánc-hegyet 4000 évvel ezelőtt háborítatlan löszerdőszyep borította, de mivel kisebb megszakításokkal folyamatosan lakott, az ősi növényzet részben megsemmisült, részben a mezőgazdasági művelésre és beépítésre alkalmatlan meredek lejtőkre, a magaspartra, valamint a kultikus okoknál fogva nem hasznosított halomsírokra és sánkra húzódott vissza. Ezekről a területekről, mint magforrásokról kiterjedve számos felhagyott parcellán alakult ki újra az eredetihez hasonló löszvegetáció.

A Sánc-hegy jelenlegi növényzete tehát nem egységes, hanem az ősi és újonnan kialakult (másodlagos) lösznövényzet-maradványok a mezőgazdasági területek és a nyaralótelkek között mozaikosan fordulnak elő.

A legszebb és a legnagyobb kiterjedésű lösznövényzet a sáncon, a magasparton, a Téglagyári -völgyrendszer meredek lejtőin, valamint az egykori százhalombattai agyagbánya felhagyott partfalain, teraszain található. Az eddig ezekben kimutatott hajtásos növények száma 380, közülük 1 fokozottan védett, 24 védett, 50 ún. lösz-és erdőssztyepfaj. Értékes fajokat őriz a halomsírmező is, ahonnan eddig 238 faj került elő, melyek 40%-a természetközeli állapotra utal. Az erős besugárzás és kevés csapadék miatt itt az életkörülmények a felsivataghoz hasonlóak. A növényzet gyér és a felszint hézagosan borítja. Jellemzőek a mohák, zuzmók, valamint a mélyre hatoló karógyökerű fajok, mint a harasztos káposzta és a kései pitypang. Tömeges növény a heverő seprőfű és a taréjos tarackbúza, valamint a selymes üröm. A gyepebe zavarástűrő fajok is társulhatnak, mint az útszéli zsásza, fedélrozsok, de ritka löszfajok is megjelenhetnek, mint a festő csülleng és a vöröses hagyma. A gyepe különleges növénye az országban egyedül csak itt élő deres szárdorgó. Nevét fehéren gyapjas haj-

tásáról kapta. Vajszinű, elősködő virág, gazdanövénye a selymes üröm és a mezei üröm. Csodálatos lilásibolya virágai május végén nyílnak. A löszpusztagyep a magaspert-peremi lejtőkön, a Téglagyári-völgyrendszerben, a sánc észak-nyugati lejtőjén, valamint felhagyott kisparcellákon és mezsgyéken található. Sűrű, zárt gyep, magassága elérheti a 1,5 métert. Jellemzőek a keskenylevelű pázsitfűvek: a messziről is felismerhető, kékesszürke deres tarackbúza, valamint a pusztai csenkesz, a vékony csenkesz, a csinos és a kunkorodó árvalányhaj, a taréjos búzafű. Az alsó légyszárúszintben nagy foltokat képez a magyar kakukkfű, a homoki pimpó. A következő, 30-40 cm magas szintet az illatos ligeti zsálya, a magyar kutyatej, a kardlevelű peremizs, a selymes peremizs és a szürke galaj alkotja. Felettük 80-100 cm magas szintet képez a koloncos legyezőfű, a mezei üröm és az egyébként Legmagasabb lösznövény a két méter magasságot is elérő, terebélyes buglyos kocsord. Apró, sárga ernyősvirágai nyár derekán nyílnak. Ezek a gyepfoltok számos, tájegység és országos szinten megritkult erdőssztyep és löszfaj állományait őrzik. Itt található a legnagyobb észak-és közép-mezőföldi érdes csüdfű, macskahere, bugás macskamenta, bíboros kosbor és hengeresfészű peremizs állomány, továbbá foltokban tö-

Magaspert

meges a bárányüröm, a selymes üröm és a nemes cickafark. Itt él a fokozottan védett csikófark egyik legnagyobb hazai állománya is. A csikófark a nyitvatermőkhöz tartozó, alacsony, fűszerű, kétlaki cserje. A több mint 6000 tő között porzós és a termős példányok is megtalálhatók. A löszpusztagyep, mint minden más szárazgyep június végén kiszáradnak, ezért káprázatos virágpompájukban májusban és júniusban gyönyörködhetünk.

A terület állatvilága rendkívül gazdag, az eddig kimutatott állatfajok száma 723, közülük 1 fokozottan védett, 124 védett. Eddig 574 rovarfaj, 62 madárfaj és 12 emlősfaj került elő. Közülük kiemelésre méltó a számos szárazság- és melegkedvelő bagolylepkefaj. A vasvirág-csuklyásbagolylepke hernyójának tápnövénye az ékes vasvirág, míg a fehérüröm-csuklyásbagoly a sánc ürömfajaihoz kötődik. Országosan ritka a

zömök sárgafübagoly és a tuskés-lábú bagoly. Szórványos hazai előfordulása miatt kiemelt érték az élénk narancsszínű nagy tűzlepke. A mozaikos és gazdag növényzetű térség számos madárfaj otthona. A magaspart felső peremén vajt lyukakban él a fokozottan védett gyurgyalag és védett parti fecske. Itt fészkel a vörös vércse is, míg a magaspart dunaparti területe a jégmadár otthona. A töviskés-cserjések számos magevő és rovarevő énekes táplálkozó és fészkelő helyei. Száraz kórók tetejéről szemlélődik a fekete torkú cigány csaláncsuk. A sűrűben fülemüle, barátságoszata és ökörszem fészkel. Nyáron rendszeresen hallani a fűben megbúvó fürjek pittypalatty kiáltását. Télen nagy csapatokban jár az őzszapó, a tengelic, a szén-cinke, melyekre a karvaly, héja vadászik. Rejtett völgyoldalakra építi várát a borz és a róka. Míg a borzvár bejárata vízszintesen ovális, addig a rókaváré függőlegesen ovális és jellegzetes rókaszag övezi. Ritkán szem elé kerül az óvatos mezei nyúl, üregi nyúl és az őz. Az éjszakák sem eseménytelenek. Ekkor jár vadászni a nyest, táplálék után kutat a keleti sün, az erdei pocok és a mezei cickány. Utóbbiak fontos táplálékát jelentik az apró termetű menyétnek és az egerészölyvnek.

A terület jelentősége, hogy számos lösznövényzet-maradvány, valamint országos és „me-

zőföldi” szinten megritkult erdősztyep-és jellegzetes löszpusztagyepi faj nagy állományainak egyik utolsó, még jelentős kiterjedésű mentsvára, ezért védelme a helyi jelentőség mellett, regionális szinten is kulcsfontosságú. További értéket jelent, hogy Sánc-hegy ún. történeti táj, ahol a 3000 éves földvárásánc, földvár és a halomsírműző a több ezer évvel ezelőtti növényzeti környezetben, a löszerdősztyepben, ill. ennek maradványai között található ma is. A fennmaradt lösznövényzet szó szerint természetes háttérként szolgál a földvárnak, sáncnak, valamint a halmoknak és az ország egyetlen helyszínéeként, a több ezer évvel ezelőtti környezetbe helyezi a látogatót. A terület 2009 óta országos védelemre javasolt. A védelmi javaslat fő célja, hogy a már országosan védett Kakukk-hegy északnyugati végétől a halomsírműző délkeleti végéig tartó, a Sánc-hegy valamennyi Duna menti természeti értékét magába foglaló és egységesen védő természetvédelmi terület kialakítását kezdeményezze.

Lösspusztagyep

CZABAI-KERT

A Czabai-kert Érd-Parkvárosban, a Bikszádi utca és a Radnai utca találkozásánál fekvő 0,66 hektárnyi magáningatlan. A kert az Érd belterületén fekvő legnagyobb összefüggő tölgyesmaradványt őrzi, ezért 1977. óta helyi jelentőségű természetvédelmi te-

ület. A telek az Érd-Tétényi mészköplató egyik északnyugat-délkeleti irányban futó, mára már felparcellázott, meredek falú völgyének „fenekén” helyezkedik el. Felszíne közel sík. Alapközete miocénkori szarmata mészkő, melyet homokos, kavicsos, savanyú kőzetösszetétel borít. Talaja morzsalékos szerkezetű barna erdőtalaj.

A kert növényzetének legnagyobb hányada az Érd-Tétényi mészköplató néhai tölgyeseinek 80-90 éves újulata. Az 1920-as években, a mészköplató kikapcsolását követően az eredeti tölgyest kivágták, a területet azonban nem hasznosították. A tölgyfák kiszarjadtak és terebélyes fákká fejlődtek. Az erdőt jelenleg 238 darab 14-22 m magas, 30-55 cm törzsátmérőjű tölgy alkotja. Uralkodó fafaj a kocsányos tölgy, amely rövid levélnyeléről, füles levélválláról és hosszú kocsányú makkterméséről ismerhető fel.

Legnagyobb koronájú példányai a kerítések mellett nőnek, ahol a lombzat messzire kihajlik az utcára. A lombkoronaszint jellemző, bár a kocsánytalan tölgynél ritkább faj a kocsánytalan tölgy. Felismerését segíti hosszú levélnyele, rövidkocsányú termései és ék alakú levélváll. Sajnos a rendszeres irtás ellenére mindkét tölgyet újra és újra megtámadja a sárga fagyöngy. Ennek gömbölyded, sűrű ágrendszerű, sárga bogótermésű példányai a lombzatban élnek. Félélősködő növény, amely vizet és ásványi sókat von el szivógyökereivel a tölgyektől, amely azok pusztulását okozza. Az erdőben kialakult liánszintet és a lágyszárúsint nagy részét a borostyán alkotja. A közhiedelemmel ellentétben nem pusztítja a fát, hanem támasztéknak használja. A törzseken felkúszva magasabbra jut, amely azért fontos, mert csak az elegendő fényhez jutó hajtásai

virágzanak. A cserjeszint változó sűrűségű, tölgymagoncok, egyibés galagonya, mogyoró, húsos som, sajmeggy és mezei juhar keveréke. Az eredeti lágyszárúsint növényei csak a nyitottabb erőrszek borostyánmentes gyepszintjében élnek. Ide tartozik több száraz tölgyesekre jellemző fűfaj, mint az

erdei szálkaperje, az erdei ebír és a bajuszos kásafű, valamint a kányazsombor és a gyöngyvirág is.

A kert 2006 óta hivatalosan is madárbarát kert; számos védett madárfaj fészkelő-, pihenő-és táplálkozó helye. A madarakat itató, számtalan természetes anyagból készült etető és madárodú várja. Megfigyelésük, különösen télen, az etetők körül épített "madármegfigyelő állomásról" lehetséges. A madárvilág és az erdő életének megismerését több információs tábla segíti. A tölgyes egész évben madárdaltól hangos. Rendszeresen költ itt a fekete rigó, a széncinke, az ökörsem, a vörösbegy, a barátposzáta, a nagy fakopáncs, a balkáni gerle, a dolmányos varjú, valamint a ragadozó madarak közé tartozó karvaly. Utóbbi 4-6 fiókát is felnevel évente vékony gallyakból készített fészében. A fákon gyakran kopogtat a balkáni és a kis fakopáncs, törzseken kúszva pedig a csuszka keresi a táplálékát. A

kert egyik ritka nyári vendége a kakukk. Ősszel a tölgy makktermése a szajkót és a vetési varjakat csalogatja a kertbe. Télen nagy csapatokban érkeznek az etetőkhöz a zöldikék, a fenyőpintyek, a tengelicék, a kékcinkék és az őzapók. Rendszeres téli vendég az erdei pinty és a meggyvágó is. A madarakon kívül emlősök is megtelepedtek a kertben. Nyári estéken sokszor hallani a keleti sün zörögését az avarban, míg a háborítatlan erdőrészekben mókusok ugrádoznak, játszanak.

A Czabai-kert sűrű erdeje igazi oázis a helyi állatvilág számára. Egyik utolsó menedékhelyük Érd belterületének utakkal, épületekkel telezsúfolt dzsungelében. Az érdeklődőket előzetes bejelentkezés követően szívesen várja a kert tulajdonosa, Czabai Balázs – Telefonszáma: 06 70 590 7315 vagy 23 376 126 - Érd, Radnai utca 56..

MAGYAR FÖLDRAJZI MŰZEUM

Az ún. Wimpffen kúriában található 1983 óta az országos gyűjtőkörű Magyar Földrajzi Múzeum. Az épületet klasszicista stílusjegyei alapján Hild József vagy körének építészete tervezhette. Műemléki védettség alatt áll a hozzátartozó, Alsó és Felső utcai egykori istállóépületekkel és az udvar közepén lévő kocsiszínnel együtt. Az épület Batthyány Fülöp herceg utasítására az 1838-as árvízben elpusztult Ófalu helyett telepített Újfalu szélén épült 1840 tájt Pelikán nevű fogadó céljára. Később a Sina bárók, a Wimpffen grófok, Károlyi Imre gróf tiszttartóinak lakása, majd a huszadik században községi tulajdonban polgári fiúiskola, csendőrség, később községháza, egyéb hivatalok (illetve mostanáig zenei könyvtár is) vol-

tak benne a múzeum létrejöttéig.

A múzeum létrehozása Balázs Dénes (1924-1994) érdi világjáró geográfus, szakíró érdeme, aki öt világrészen gyűjtött néprajzi, természetrajzi anyagait, az utazókra vonatkozó relikviákat önzetlenül felajánlotta és társadalmi munkával megtervezte, berendezte a kiállításokat. Egész alakú szobra (Domonkos Béla alkotása) példaképével Körösi Csoma Sándoréval (Antal Károly alkotása) szemben magasodik. A céljai felé törő, kitartó, puritán, hátizsákkal utazó tudós alakját jeleníti meg. A múzeumot (még gyűjteményként) 5 éves küzdelem után sikerült engedélyeztetni, majd dr. Kubassek János igazgató vezetésével újabb 5 év múlva kétszeresére bővíülhettek és tudományos munkájuk révén

2030 Érd, Budai út 4
06 23 363-036
www.foldrajzimuzeum.hu

megkapták a múzeumi rangot.

2001-ben az épületegyüttes általános műemléki rekonstrukción ment át, helyreállításra került a nyitott kocsisín is. (utóbbiban ünnepségek és nyári zenei rendezvények zajlanak) Pályázatok révén megújult mindkét állandó kiállítás. 2008-ban megnyílt a Felső u. 3. alatti épületben a Helytörténeti kiállítás. 2010-11-ben a városközpont fejlesztés keretében átalakításra került múzeumi célra az épület padlásteréje és az ún. Gesztelyi ház (egykori istálló) is képtár és kávézó céljait szolgálja immár. A padlástérben és a zenei könyvtár kiköltözésével új előadóterem, időszakos kiállítótér, múzeumpedagógiai foglalkoztató terem, restaurátor műhely és raktárak kerültek kialakításra illetve a padlástérbe került fel az érdi természettudományi (benne öseemberi lakótér bemutató) kiállítási rész is. Korszerűbb, takarékosabb lett a fűtésrendszer.

A múzeum négy állandó kiállítással várja a látogatókat keddtől vasárnapig 10-18 óra között.. Ezek: 1. Magyar utazók, földrajzi felfedezők. 2. A Kárpát-medence tudományos feltárói. 3.Érd természettudományi kiállítása. 4.Érd hely- és sporttörténeti kiállítása

(külön épületben) Nézzük sorban őket!

A Magyar utazók, földrajzi felfedezők kiállítása bemutatja, milyen szerepet játszottak hazánk-fiai Földünk tudományos megismerésében. A kiállítás a Glóbuszok termével kezdődik, ahol Hunfalvy János, az első magyar

Kőrösi Csoma Sándor

földrajz professzor földgömbjétől a híres Kogutowicz Manó glóbuszain át napjaink földgömbjeig mutatnak be pár szép alkotást. Középen egy forgó domborzati földgömb látható. Egy kivilágítható térképen is szemlélhetők utazóink útvonalai. (28 útvonal)

A második teremben kaptak helyet korai, XIII-XVIII. századi

utazóink, köztük Julianus barát, Hell Miksa, Sajnovics János, Benyovszky Móric emlékei, és itt emlékezünk látványos indián néprajzi tárgyak körében Dél-Amerika magyar misszionáriusaira.

A harmadik teremben a XIX. században megsokasodó romantikus őshazakeresők és az első Ázsia expedíciók alakjai kaptak helyet. (Kőrösi Csoma Sándor, Vámbéry Ármin, Reguly Antal emlékei illetve Széchenyi Béla, Zichy Jenő, Cholnoky Jenő kelet-ázsiai utazók relikviái)

Leggazdagabb Cholnoky Jenő kínai utazásának tárlója és Kőrösi Csoma Sándoré, akinek nyomában több ízben a múzeum igazgatója is járt.

A negyedik, legnagyobb teremben Afrika, Amerika, Óceánia és az Északi-sarkvidék világjárói idézik fel egzotikus tárgyak soka-

ságával a távoli tájak és népek hangulatát. Igen gazdag Afrika gyűjteményünk annak is köszönhető, hogy gróf Teleki Sámuel nyomában 100 év után, 1986-88-ban Magyar Tudományos Afrika expedíció járt, amelynek tagja volt a múzeum igazgatója is. Maszai pajzsok, dárdák, faszobrok és vulkáni bomba, láva idézi fel az utazást. Xántus János gyűjtése a preparált borneói orángután és repülőmókus. Pápua Új-Guinea emberévéről híres törzsei köréből is sok anyagot pl. paradicsom madár fejdiszt, köbaltát gyűjtöttek utazóink (Fenichel Sámuel és Bíró Lajos, Balázs Dénes).

Az utolsó terem a huszadik századi utazóké, akik közül a leggazdagabb gyűjteménnyel Germanus Gyula professzor rendelkezik, akinek keleties és mohamedán jellegű szobaenteriórje látványosságával is kitűnik.

Itt találkozhatunk több sivatagkutatóval, mint Almásy Lászlóval vagy Balázs Dénessel is, aki lengyel szakmai együttműködés folytán jutott el a saharai Tibeszti hegység csodálatos kőképződményei közé. Az Antarktisz magyar meteorológusainak gyűjtött anyagai is látványosak pl. a pingvin. A sort Farkas Bertalan úrben használt eszközei, úrfotói zárják. A folyosói részben jeles vadász-író utazóink trófeáit és emlékeit láthatjuk.

A Kárpát-medence tudományos felfedezői címmel geográfusaink (elsősorban Lóczy Lajos és Cholnoky Jenő), geológusaink, térképészeink és barlangkutatóink hazai munkásságát mutatja be a négy teremben elhelyezett kiállítás. Kiemelkedő látványosság Lóczy Lajos Balatonon használt összecukható csónakja vagy Cholnoky Jenő szobabútorzata, festészeti eszközei. A térképészeti teremben számos műszer található, köztük

a német és orosz légitérkép kiértékelő. Külön tárló mutatja be Erdély és Moldva kutatóit.

Az érdi természettudományi rész fő látványossága két neandervölgyi ember figurának, a kb. 60 ezer éves érdi ősemberi vadásztelepen talált kőeszközöknek és állatsontoknak élet-hű lakótér enteriőrben való bemutatása.

A helytörténeti kiállítás első terme a neolitikus régészeti kultúráktól kiindulva bronzkori leleteken, római kori emlékeken át jut el a magyarországi török hódoltság felidézéséig. Második és harmadik termében a rác, sváb és bukovinai székely nemzetiségi csoportok hagyományos kultúráját mutatják be. Az utolsó teremben a 18-19. századi mezőváros fejlődését meghatározó Duna szerepének bemutatásával, főbb épületeinkkel és a 20. században gyökeres település földrajzi fordulathoz vezető Károlyi

parcellázás dokumentumaival találkozhatunk. Külön rész szemlélteti Érd iskola- és sporttörténetét, aminek keretében egy látványos sportrepülőgép modell is látható.

A múzeumkert szoborpanteonja is figyelemre méltó. A szobrok közül elsőként Körösi Csoma Sándor (1784-1842) tibetológusé 1984-ben került felállításra. Az 1942-ben készült szobrot akkoriban Körösi angol szolgálatba szegődésére hivatkozó méltatlan politikai sajtótámadások miatt nem merték felállítani. Idekerülése adta az ötletet, hogy létrehozzák a magyar felfedező utazók és geográfusok szoborpanteonját, ami Domonkos Béla helyi szobrászművész jóvoltából évente egy alkotással gyarapodott.

Így kerültek felállításra az alábbi bronz portrészobrok: Teleki Sámuel gróf (1845-1916), a Teleki vulkán, a Rudolf és a Stefánia tó felfedezője, Déchy Mór (1851-1917) Kaukázus kutató, Teleki Pál gróf (1879-1941), gazdaságföldrajzos, térképész, a múzeum gondolatának első felvetője, miniszterelnök, Stein Aurél (1862-1943) Belső-Ázsia régész és orientalista kutatója, Baktay Ervin (1890-1963) orientalista India kutató, Reguly Antal (1819-1858) finnugor nyelvész, Észak-Ural térképezője, Almásy László (1895-

1951) pilóta, a Líbiai sivatag utazója, Rommel német tábornok sivatagi hadtestének őmagya, Prinz Gyula (1882-1973) geológus-geográfus, a Tien-san hegység kutatója, több magyar egyetem professzora, Sáska László (1890-1978) Tanzániában letelepedett orvos, természetbúvár, Vámbéry Ármin (1832-1913). Közép-Ázsia utazó, nyelvész. Az épület sarkánál lévő ekvatoriális napóra ritkasága miatt érdemel figyelmet.

Szép és kellemes pihenőhellyé teszik a múzeumkertet növényzete, a ritka bokrok és dús lombú fák is.

ÉRD LEGRÉGEBBI MŰEMLÉKEI

Ofalu hajdani kastélya legkorábbi ismert tulajdonosa, ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi kapitány, országbíró volt. Az itt vendégeskedő II. Lajos király emlékoszlopát 1926-ban a mohácsi csatavesztés itteni előzményeit felidézve a község, a Hadimúzeum és a kastélyt akkor birtokló jezsuita rend állította. Történetírók (Brodarics István, Istvánffy Miklós) által megörökített hiteles tények, hogy baljós jelként itt pusztult el a király kedvenc fekete lova és II. Lajos innen ment át réven elbúcsúzni a Csepel-szigeten tartózkodó feleségétől, Habsburg Máriától. A történetírók 1526 július 20-a utáni hétre teszik a kb. 3 ezer főnyi sereg itteni táborozásának idejét. Brodarics kancellár innen küldte a király utolsó segélykérő levelét VII. Kelemen pápához. Alábbi sorai jellemzik a korabeli helyzetet és hangulatot: "A királynak nincsen semmije, a helyzet teljesen zavaros, az emberek gonoszak és széthúznak, az ellenség túlerőben van..."

A jezsuiták által adott és az emlékoszlopba beépített hősiességet jelképező köroroszlán a régészek szerint egyetlen megmaradt római kori köztéri szobrunk. (Feltéhetően volt kapuőrző párja is miként az kastélyoknál szokásos, de vagy ismeretlen helyen van vagy megsemmisült, erre vonat-

Szent Mihály templom

kozó adat nincs...) A Sárkány család címerét is láthatjuk a köemlékműben, amelyen egy koronás, meztelen női alak egy kígyót almával etet. Sárkány Ambrus is a mohácsi csatában esett el, így nem teljesülhetett végakarata, hogy az érdi Szent György templomban temessék el. Egy emléktábla magyar és lengyel nyelven a Gnoienski Lénárd lengyel főnemes által vezetett zsoldos sereg itteni átvonulására és II. Lajos seregéhez való csatlakozására emlékeztet. Az 1926. évi avatási ünnepségre írta Vályi Nagy Géza Az érdi út című versét, amely szép metaforákkal idézi fel az 1526 évi gyászos eseményeket.

A kastély tulajdonosai voltak a

Sárkány család után 1675-től az Illésházy grófok, Miklós, József, János, István (akik a birtokkal együtt Szapáry Péternek zálogba adták 1722-ig) 1828-tól herceg Batthyány Fülöp, 1848-tól a görög származású Sina bárók (Sina György és a kastélyt neoreneszánsz stílusúvá átalakító Simon), a Wimpffen grófi család, Károlyi Imre gróf, jánoshalmi Nemes Marcell, majd 1920-tól a katolikus egyház (jezsuita rend, vizitációs apácák, majd a KALOT.)

Országos híru volt 1940-1944 között a KALOT itteni bentlakásos népfőiskolája, amely Kerkai Jenő jezsuita páter elvei szerint működött és a parasztfjúság gazdasági, politikai, kulturális fel-emelését szolgálta. Specialitása volt Szépműves Műhelye, ahol

Minaret

magyaros képzőművészettel foglalkoztak. Neves művésztanárok, pl. Muhoray Elemér a faluszínpad mozgalom atyja, Molnár István európai híru tánckoreográfus és mások dolgoztak itt Ugrin József, majd Farkas György igazgatók vezetésével. Teleki Pál és Bárdossy László miniszterelnökök is elismerték az itt folyó munka színvonalát. A mozgalmat 1946-ban Rajk László belügyminiszter tiltotta be. A kastély ezután a gazdátlanság, kallódás, elhordás, majd 1969- 1971-ben a lebontás sorsára jutott. Ma csak a mintegy 400 méter hosszú zeg-zugos pincerendszere és újabban felújított támfalai vannak meg. A kastély helyén 1991-ben a KALOT-ra emlékező, nyitott könyv alakú bronz dombormű (Domonkos Béla alkotása) került felavatásra. Egyszer legalább emléktáblán volna célszerű és méltó a helyszínen megemlíteni a kastély korábbi tulajdonosait is. Ma már kevesen tudják, hogy mit is jelent a KALOT rövidítés. (Katolikus Agrár Legényegyletek Országos Titkársága)

A kastélyhoz kapcsolódik Hamzsa bég és Szapáry Péter szép helyi mondája, amely a keresztényi megbocsátást példázza. A monda szerint a török bég itt tartotta fogva a kastély pincecellájában sanyarú körülmények között Szapáryt. Barátja, Batthyány Ádám azonban kiváltotta fogságá-

Kutyavár

ból. Amikor pedig fordult a kocka és Szapáry fogta el Hamzsát (állítólag Buda visszavívásakor), nem állt bosszút, hanem szabadon engedte egykori kínzóját. A török azonban már megitta méreggyűrűje tartalmát, de megrendülve e nagylelkűségen, utolsó perceiben még megkeresztelkedett. Történetileg kizárt, hogy a 15. századi Hamzsa találkozott volna a 18. századot is megérő Szapáry Péterrel, de valamelyik Hamzsa leszármazottról elképzelhető. A történetet később több irodalmi alkotás pl. színdarab is megörökítette.

A történeti kutatás kiderítette, hogy az 1550-es évekbeli, itt várat építő Hamzsát jó száz év választja el Szapárytól, valamelyik leszármazottja azonban kapcsolatba kerülhetett vele. Szapáry Csákvárnál

egy csetepatéban valóban török fogságba esett. A raboskodás helyszíne azonban nem Érd, hanem a budai vár volt. Ekkor kastélyunk még romos volt. Valóban kiváltották (bizonyára cserével) és a fel nem használt váltságdíjból indult meg rohamos gazdagodása. Bathányval való ilyen szoros kapcsolata azonban nem egyértelműen bizonyított. Buda visszavételében való szerepe sem bizonyított. A mondákat azonban nem azért szeretjük mert feltétlenül igazak, hanem mert szépek.

A kastély támfala előtt áll Szent Walburga 18. századi szobra. Megmintázása is országosan egyedülálló. Az angol királyi család sarja Németországban térített a Kr. u. 8. században. Nevéhez számos csodatétel fűződik (pl. lecsil-

lapította a háborgó tengert, a kutyák nem támadták meg, amikor a heidenheimi vár felvonóhídján áthaladt, meggyógyította a várúr leányát, egyik bátyja helyett férfi kolostort is vezetett). Eichstadi templomban lévő sírjából gyógyító hatású ún. Szent Walburga olaj szivárog. Ezért tart a szoboralak kezében üvegcsét. Az Illésházyak védőszentje lehetett és a földművesek, állattenyésztők is tisztelik, fohászkodnak hozzá jó termésért, bőséges szaporulatért, kutyaharapás és veszettség ellen. Érdekes, hogy tekintete a templom felé irányul. A szobor valaha színezett volt.

A Szent Mihály római katolikus plébánia templom eredete szintén a török kor előtti időkbe, feltehetőleg a 15. századig nyúlik vissza. A török korban (a 17. században) azonban löporraktárként használták és felrobbant, romos állapotban volt sokáig, míg a település új lakói, a katolikus vallású horvát-bunyevác rácok Szapáry Péter illetve Illésházy Miklós kegyúr segítségével a 18. század elején újjáépítették. Tornya csak később, 1774-ben épült fel. Az eredeti gót stílusjegyek helyett ma már a templom barokk jellege dominál. Figyelemre méltó széparányú, különböző típusú ablakokkal ellátott tornya.

A helység lakosságát a török idők után kezdetben kapisztrán rendű ferences szerzetesek pasz-

torálták, majd világi papok vették át gondozását. Első plébánosa, az 1788-ban elhunyt Tomisich János sírja a templomban van. Itt található a 10 évesen 1789-ben elhunyt Illésházy Ferencé, Illésházy János fiáé is. Utóbbi emléktábláján látható az Illésházy család címere. A később birtokos Wimpffen család címere az általuk 1880-as években létesített oratórium felett látható.

A templom titulusa és védőszentje Szent Mihály. Más szentek képei és szobrai is ismertek a forrásokból: Szent Péteré, Szent Antalé, Szent Ferencé, Szent Jánosé. Kiemelkedő az Illésházy család védőszentjének, Szent

Walburgának kultusza, akinek külön oltárt létesítettek. (1908-ban ezt Jézus Szíve oltárrá alakították át.) 1885-ben történt újabb nagy felújítás a templomon Wimpffen

Szent Walburga szobra

Anasztázia, született Sina Anasztázia jóvoltából. Ekkor kapott a templom új orgonát. (Ez a templom harmadikként elhelyezett orgonája az 1720-as évekbeli, majd 1820-as után) Az 1958-as átépítéskor a Szent Sír kápolnát és a főoltárral összhangban lévő copf szószéket elbontották. A templom belső berendezéséből már csak az oltárok idézik az eredeti stílusvonalakat. Jelenleg nagyarányú restaurálása folyik, amely még sok meglepetést tartogat számunkra. Remélhetőleg mielőbb beszámolhatunk a munkálatok végéről és a templom újjászületéséről.

Az oldalbejáráttal is rendelkező Szent Sír kápolna helyére került Bogner Mária Margit (1905-1933) élestszenység hírében álló vizitációs apáca korábban a kastélykertben méltatlan körülmények közt lévő sírja. Felette ma az apáca Domonkos Béla szobrászművész által alkotott megragadó szépségű, egész alakos szobra áll. A fiatalon tüdőbajban elhunyt apáca Istennek ajánlva életét türelemmel és csendes tanúságtétellel viselte csípőizületi gyulladásból megrövidült lábával járó szenvedéseit. A sír mögötti falba a lebontott Szent György templom egyik kőkeretes kapuját építették be.

A templomkertben valamikor, amíg Mária Terézia meg nem tiltotta, temető volt. Néhány sírkő a templomtoronyba került beépítésre. Az Illésházyak révén gazdago-

dott a kert a ma is látható Nepomuki Szent János szoborral és a főbejárat közelében lévő corpuszos kőkeresztel, amelyet Illésházy Ferenc elhunytja emlékére állított apja. A Nepomuki Szent János szobor különlegessége, hogy fejedőjét a kezében tartja. A vízi molnárok, folyami révek szentjeként tisztelték a 14. században élt cseh főpapot, aki nem szegte meg a gyónási titkot még IV. Vencel király kérésére sem, amikor az uralkodó felesége titka után tudakolódott. Ezért életével fizetett, mivel a király a Moldvába ölette. A lourdesi barlang imitációja a francia Szent Bernadettére emlékeztet, akinek megjelent Szűz Mária. A kertben két víztisztításra használt ún. csepegtető kő is látható. A kertben található a második világháború áldozatainak még a pártállami időkben társadalmi összefogással készült emlékfala is, amelyen magyar, rác, sváb, sőt török eredetű nevek olvashatók.

A plébániaház az 1600-as évek végén épült, majd Illésházy János a templomtorony építésével csaknem egyidejűleg emelettel bővítette. Földszinti kőpadlóján a mezőváros egykori színes címere (nadasban lévő templomtorony) látható. Kereskényi Gyula (1835-1911) plébános, első helytörténeti írónk emléktáblája a Szent Mihály Alapítványnak és a Városszépítő és Honismereti Egyesületnek kö-

szönhetően került a falára. Udvarán a Szent Sebestyén kápolna kapuoszlopáról származó szentek és egyéb szobrok pl. Pieta töredékei találhatóak.

A Liget Thermál Hotel az egykori sóház és uradalmi dézsmaház átalakításával 1990-ben épült. A korábbi épülethez húzták fel télen a régebbi századokban még meglévő dunai folyóágon a híres érdi hajómalmokat, hogy átteleljenek és megjavítsák őket. A szálloda falán egy római légiós katona alakja, Eöry Emil szobrászművész alkotása emlékeztet a római birodalom pannóniai uralmára, a római légiók által is taposott itteni hadiútra. Az 1956-os forradalom és szabadságharc budapesti mártír vezetőinek történelmi Magyarországot mintázó emléktábláját is a hotel falán helyezték el.

A hotel mellett állt Érd egy kisebb, ferences kolostorhoz tartozó temploma, a Szent György templom, amelyet az 1930-as években bontottak el, utolsó romfalát pedig a fürdőépítés idején számolták fel. (Forrás hiány miatt történetéről keveset tudunk.)

A Római út folytatásán, a Mecset utcán jutunk el a törökök által épített minarethez. Az Érdet átvezető hadiút két római katonai tábornok, Camponát és Matricát kötötte össze. A rómaiak által épített utat a régészek szerint ma már későbbi századok kövei borítják. A török hódoltság idején is ezen vo-

Kápolna

nultak a Buda felé tartó seregek.

Ezért építettek itt a törökök egy palánkvárat a 16. században, Hamza bég birtoklása idején. Hamzsa kegyetlenségéről híres délszláv renegát, simontornyai, majd fehérvári bég volt. Helyőrsége létszámát Evlia Cselebi útleírásában kissé eltúlozva 300 főre tette, de más források szerint soha nem volt több 75-nél. A mohamedán katonák vallási igényeinek kielégítése céljából épült a dzsámi (a régészek szerint csak a 17. században), amelyet a törökör után a lakosság széthordott.

Megmaradt viszont a 23 méter magas minaret, az ország három ép minaretjének legkisebbike. 1970-ben építették vissza hiányzó csúcsát és erkélyét, míg 1999-ben újabb falrekonstrukción ment át,

amikor színes díszítő motívumai is feltárássra kerültek. A minaret 12 szög alaprajzú. Körerkélyére 53 csigalépcső vezet fel. Sóskúti szarmata mészkőből épült, de csúcsát a műemléki előírások miatt elütő vasbetonból rekonstruálták. A bejárati ajtajához felvezető lépcső arra utal, hogy megközelítése a karzatról történt. Egy betonfal a Mekka felé irányuló mihráb fulke helyét jelzi.

A minarethez közel fekvő Szent Sebestyén, Szent Rókus és Szent Rozália fogadalmi kápolna egy pestisjárvány emlékére épült 1734-ben.

Szent Sebestyén Diocletianus római császár testőrtisztje volt, aki kereszténnyé vált, ezért a császár lenyilaztatta, majd amikor ezzel nem tudta megölni, bunkóval verette agyon. Meztelen ifjúként fához kötözve, testében nyílveszszőkkel szokás ábrázolni. Íjászok, katonák, városi rendőrök, orvosok is patrónusuknak tekintik.

A 14. századi francia Szent Rókus római zarándokútján kapta meg a pestist. Egy erdőbe húzódott, hogy másokat ne fertőzzön meg, ahol egy Gothard nevű polgár kutyája hozott neki enni. Később visszatért szülővárosába, ahol viszont kémnek nézve börtönbe csukták s ott halt meg. Egy más legendaváltozat szerint Lombardiában vetették börtönbe. Vándorbottal, lábánál kutyával szokás ábrázolni. A betegek és betegápo-

lók védőszentje.

A 12. századi Szent Rozália fiatalon a remeteéletet választotta a házasság helyett és egy barlangban élt. Palermo olasz város védőszentjévé tette, mert földi maradványai megtalálásakor és körbevitelkor szűnt meg a pestisjárvány. Az oltárt valaha a három szent fából faragott szobrai díszítették, amelyeket ma a felújított Szent Mihály templomban láthatunk.

Az 1984-ben társadalmi összefogással történt felújításkor a kápolna eredet köfala és kapuoszlopának szenteket ábrázoló szobrai nem kerültek rekonstruálásra, helyettük két évszámmal ellátott szép kovácsolt vaskerítést húztak a barokk kápolna köré. A falmélyedésben látható sérült szentháromság szobor valaha a kápolna előtt állt szentháromság oszlopot díszítette. A kosárfélszoborfülkében az a piéta szobor lehetett, amely erősen sérülten ma a plébánián található. A kökerítésben egy halálfej emlékeztet a szörnyű járványokra. Régi fényképek maradtak fenn a kis kápolna eredeti állapotáról, barokk szobrairól. Ezek alapján egyszer talán ez a műemlékünk is eredeti barokk formájában születhet újjá.

Feltekintve a Kakukk-hegyre, látható Érd másik kápolnája, a Szenvedő Krisztus fogadalmi kálvária kápolna, amely 1749-ben szintén egy pestis emlékére épült. A mögötte lévő szobrok (Mária,

János evangélista szobrok, a két lator a kereszten) az idők során eltűntek, helyükön ma csak egy kereszt áll. A kis kápolna többször elpusztult, de önfeláldozó polgárok mindig újjáépítették. Bejárataként ma a lebontott Szent György templom egyik kökeretes kapuja szolgál.

A városközpontból Érdliget felé, az 1930-as évek Károlyi Imre gróf által végrehajtott parcellázásainak egyik új kerületébe folytatjuk utunkat. Érd legrégebbi meglévő műemléki romja feltehetően az Érdligeten található ún. Kutyavár romja. Valójában inkább várkastélynak kéne nevezni. A monda mi szerint Mátyás király vadászkutyáinak készült volna abból eredhet, hogy a környék erdőben, vadban gazdag terület volt. Valójában a Torma István régész által a diódi castellummal azonosított kastély korábbi, egy 1417-es (tehát Luxemburgi Zsigmond király korabeli) oklevél szerint a Csévi Sáfár család tulajdonában állt. A török időkben elpusztult Diósd korábban nyugatabbra feküdt és Kőkert nevű pusztáján állt a kastély. A kert valószínűleg vadaskert mintsem gyümölcsös kert lehetett. Közeliében volt a Szent Bertalan templom, amely ma már nincs meg.

A monda első változata Tholdalagi Mihály erdélyi követ 1627-es naplójából származik, akinek leírása szerint a törökök ál-

tal megerősített és Köpekhiszárnak (ebvárnak) emlegetett kastélyban „az régi magyar királyok pecéereket és ebeket tartottak”. Kereskényi Gyula plébános, Érd első helytörténetírója 1874-ben azt írja, hogy "Mátyás honterhes gondjaitól menekülve e helyre kikirándult s vendégeivel mulatott." A 19. századból Batthyány Fülöp herceg idejéből van róla hír és rajz, mi szerint erdészlakként funkcionál. Az 1930-as évek környékbeli parcellázásai után 1936-ban még trianoni országzászló felállításának helyévé válik, majd a gyorsuló betelepülés után egyre inkább kezdik köveit hordani, s ma már csak egy jelentéktelen fal-töredék áll belőle. Pár éve a város restauráltatta megmaradt falrészét. Az alatta lévő pincerendszer még kutatatlan (a Budáig vagy az ófalui kastélyhoz húzódó alagút természetesen csak legenda) A kastély mellett forrás és egy ma már nem létező tó is volt. Több fénykép és képeslap maradt fenn a Kutyavár épebb állapotáról, amelyek múzeumunkban is megtalálhatók.

AZ ÉRD KÖRNYÉKI ERDŐK

Érd a mérsékelt övi lombhullató erdők zónájában fekszik, jelenlegi éghajlatunk a különböző tölgyfajoknak, és a velük társuló élőlényeknek felel meg a legjobban.

Legalacsonyabb területeink, az Alföld részét képező folyó- és patakpartok, amelyeket hajdan kísérő galériaerdők egy része még ma is megtalálható. Az alacsonyabban fekvő, állandóan nedves talajokon puhafa-ligetek tenyésznek. A fűz- és nyárfajokból áll erdő jól tűri az elárasztást, árvíz idején sokszor csak a lombkorona áll ki a vízből. Magasabb, ritkábban előtűtött szinteken tenyészik a tölgy-köris-szil ligeterdő, amely napjainkra eléggé megritkult, helyüket "nemes" nyárfaultetvények foglalták el. Ezt a keményfa-ligetnek is

nevezett tölgyes erdőtípust főleg kocsányos tölgy, vénicszil, és valamelyik körisfaj uralja. Az aljnővényzet látványos tavaszi virág-szőnyegeit a Beliczay-szigeten csodálhatjuk meg.

A folyó- és patak völgyekből felkapaszkodva Érd magasabb részei felé, az alföldi löszhátak és a hegylábi löszlejtők saját erdőtípusa a tatárjuharos lösztölgyes következne, azonban ezt a erdőtársulást szinte teljesen eltüntette az emberi tevékenység. A több tölgyfajból, juharból és körisből álló erdőre, a gazdag cserje- és gyepszint jellemző. Napjainkban csak néhány fából álló kisebb folt, vagy egy-egy nagyobb cserjés jelzi a helyét. Ahol ősszel a vetővirágot látjuk sárgállani, ott gyaníthatjuk, hogy egy hajdani lösztölgyes he-

lyén járunk. Ez az erdőtípus még helyreállítható lenne a Fundoklia környékén és a Kakukk-hegyen.

Az érdi, törökbálinti dombvonalatok, és a Biai-hegyek uralkodó (klímazonális) erdőtípusa a cseres-tölgyes, amelynek állományai a parcellázások, és az autópályák miatt jelentősen csökkentek. A domborzattól, és az alapkőzettől függően sokféle megjelenését láthatjuk, tipikus formája tenyészik a laposabb hegyhátakon, és a lankás oldalakon. Az uralkodó tölgyfajok (kocsánytalan, cser-, ritkán kocsányos tölgy) közé szárlanként mezei juhar, magas köris, sziklásabb részeken kislevelű hárs elegyedik. A sok cserje közül érdemes megemlíteni a pirosas termésükről már messziről megismerhető kecskerágókat, a fekete

termésű varjútövist, és a sötétzöld, keskeny levelű fagyalt.

A gyepszintben sok lágyszárú növény él, kora tavasztól a fagyok beálltáig szinte folyamatosan találunk virágot. Jellemző fajai a bársonyos tüdőfű, az olocsán csillaghúr, a baracklevelű harangvirág, az ernyős margitvirág, néhol a fekete zászpa, vagy a sárga gyűszűvirág. Ebben az erdőtípusban ugyan számos védett növény

megjelenik, de markánsan egyik faj sem köthető ehhez az élőhelyhez. Főleg a kiritkuló részeken találkozhatunk a magyar zergevirággal. Igazából délkelet-európai növény, de Magyarországon írták le először a múlt században. A májusi erdők csoportos díszje. A hosszú száruk tetején fejlődik egy-egy margarétaszzerű, sárga fészkes-virágzat. Szépsége vetekszik a gerberáéval, ezért többnyire leszedik a kirándulók.

Néhány érldligeti, és parkvárosi kertben még fennmaradtak e hajdani nagy erdőség hírmondói, de csak kevés tulajdonos gondol a felújításukra. (Ilyen maradvány a Czabai-kert félhektáros, védett tölgyese is.)

Sekélyebb, meszes talajon, különösen délies kitettségekben megje-

lennek a mézskedvelő tölgyes jellemző fajai. A felső lombkorona szintet a kocsánytalan tölgy és csertölgy alkotja, de egyre több a molyhos tölgy is. Alsó lombkorona szintet képez a virágos kőris, a barkóca berkenye, vagy a húsos som. A mézskedvelő tölgyes jellegzetes cserjéi a bársonyos tapintású, szőrös levelű ostorménfa, a többnyire kis termetű bibircses kecskerágó, és a számos rózsaféle, beleértve a kőkényt és a galagonyát is. Az erdő belsejében szórványosan, de a sziklakibúvásos részeken, ahol elvékonyodik a talaj, előfordulhatnak kisebb-nagyobb füves területek is. Az árnyékosabb részeken erdei és tollas szálkaperje, és a felemáslevelű csenkesz a leggyakoribb fű, félárnyékban a bajuszos kásafű haragoszöldje ké-

pez kisebb-nagyobb foltokat. A nagyobb területű sziklagerincek, rétegsorok napsütésnek jobban kitett részein az erdei fajok mellett, sziklagyepi és pusztai fajok is megjelennek.

Az aljnövényzet jellemző védett fajai a vajszínű - elnyílva sötét sárga - virágpillangókat sorakoztató pilisi bükköny, az orchideák közül a lilás és rózsaszín virágú bíboros kosbor, a fehér madársisak, és az élősködő, klorofil nélküli, lilás színű gérbics.

A nyíltabb részeken, erdőszéleken – Érd-Parkváros feletti Tihanyi-tanyánál – tavaszi hérics, nagyzezerjófű, nagy pacsirtafű, és erdei szellőrózsa él. Itt nagy számban orchideákat is találunk, különösen megemlítendő a tarka kosbor több százas tömege. A méz-

kedvelő tölgyesek és a lösztölgyesek őszi dísze, a sárga csillagot növesztő vetővirág.

A kavicshátakon, s ezek északi lejtőin, a kisavanyodó talajfelszíneken mészkerülő tölgyes tenyészik. Aljnövényzetét kevés faj alkotja. Az északi lejtők serlegszuzmók, szőrmohák borította váztagalain a fehér perjeszittyó képez ritkás gyepet, mely a naposabb lejtőkön gazdagodik más savanyúságjelző fajokkal, így a szurokszegfűvel, az orvosi veronikával, a réti perjeszittyóval, vagy az illatos borjúpázsittal. A védett bársonyos kakukkszegfű nagy állományokat képez a délies oldalakon, és a ritkás tetőkön. Szárát, leveleit szürkésfehér, molyhos bundaként bo-

ritják a sűrű fedőszőrök. A nagy, bíborpiros, bársonyos virágokban egész nyáron át gyönyörködhetünk, de jelentős nyár végi, őszi csapadék esetén, akár a fagyokig is képződhet egy-egy kisebb virág.

A terület a nyár eleji, és az őszi esők után jó gombászhely, de gyorsan kiszárad, ezért csak rövid ideig bőséges a gombatermés.

A völgyekben, különösen az északias lejtők aljában, megjelennek a hajdani gyertyános-tölgyesre utaló fajok, mint a védett hóvirág, vagy a kisvirágú hunyor, s a kora tavaszi, tarka virágszőnyeg jellemző fajai: az ujjas és odvas keltike, a bogláros szellőrózsa, a galambvirág, és a foltos árvacsa-

lán. Nyáron pompázik a sötétpiros virágú erdei tisztesfű, és ritkán a védett turbánliliom virágaiban is gyönyörködhetünk.

Az Érd környéki erdők állatvilága még alig kutatott, de igen gazdagnak tűnik. Az erdei nagylepke-fajok közül kora tavasszal találkozhatunk a citromlepkével, majd a C-betűs lepkével, később az atalanta-lepkével, a róka- és gyöngyház-lepkékkel. Az éjszakai lepkék közül nagy méreteikkel tűnnek elő az éjjeli pávaszemek és az öves baglyok. Az idősebb tölgyesek gyakori, és védett nagybogara a szarvasbogár, az orrszarvúbogár, a gyász-, a diófa- és a nagy höscincér, velük nyáron találkozhatunk.

A kétéltűek és a hüllők, az ún. „nemszeretem” állatok közé tartoznak, gyakran esnek az okatlan pusztítás áldozatává, pedig hazánkban (a keresztes vípera kivé-

telével) nincsenek is veszélyes fajaik, ráadásul évtizedek óta, valamennyien védettek. Sajnos sok kárt okoznak az ember által elszaporított macskák, és kutyák is.

Az erdők madárvilága változatos. Egyre inkább követelmény az idős, odvas fák egy részének meghagyása. Ennek köszönhetően örvendetesen növekszenek az odúlakó madarak, különösen a harkályfélék állományai. A magasabb, idős fák koronájában egyre több ragadozómadár-fészket találhatunk, egyre gyakrabban tűnnek fel a hollók, vagy az ugyancsak megritkított ragadozómadár-fajok (héja, karvaly, ölyvek) képviselői.

A terület nagyvadállománya jelentős, de csak zavart, kiskiterjedésű, mozaikos élőhelyeket kedvelő őz, és az ember közelségét jól elviselő, sőt a természetet hasznos és dísznövényeket is dézsmálgató vaddisznó gyakori.

Az Érd környéki erdők elég szárazak, emiatt csak a nyár eleji és az őszi csapadék idején érdemes gombászni. A löszön kialakult füves-bokros növényzet jellegzetes tavaszi gombája a cseh és az ízletes kucsmagomba. Az ültetett fekete fenyők alatt, füves területen, kisebb csoportokban fordul elő a szemcsésnyelű fenyőtinórú, amelyet kiadós esők után érdemes keresni. A mézskedvelő tölgyesek egyik érdligeti foltjában gombakülönlegesség a tüskés galóca.

Ősszel sokfelé gyűjthető a nagy özlábgomba, de olykor tömeges a nyersen mérgező piruló özláb is. Gyakori gomba a piros galambgomba és a gyilkos galóca, amely a melegebb, Érdre néző lejtőkön, megdöbrentő tömegben terem.

A kavicsos, kisavanyodó talajú erdőkben gyakran találkozhatunk különféle tinórúfajokkal, a nagy termetű ízletes vargányával, a sárga róka gombával és az ugyancsak kitűnő a fekete trombitagombával is. Tölgytuskókon terem a fiatalon fogyasztható májgomba, és a világító tölcsérgomba barnássárga, narancssárga csoportjai. A mesekönyvekből ismert, szép légyölő galóca a kavics hátak nedvesebb oldalain él, míg a legendás császár galóca a melegebb erdőkben jelenik meg.

Az érdi erdők már eltűntek, kisebb maradványaik magánkertekben találhatóak, a köz céljára elér-

hetetlenül, a szomszédos erdőségek pedig egyre darabolódnak, fognak. A még megmaradt városperemi részeken vissza kellene telepíteni a hajdani tölgyeseket, ezáltal csökkenne a szélsébség, és a gyakori porvihar is. A hajdani betelepülőket nemcsak a főváros közelsége, de a település természeti környezete is vonzotta. Ha Érd határán fellelhető természeti értékek további pusztítását nem akadályozzuk meg, akkor csak egy raktárakkal, telephelyekkel, bevásárlóközpontokkal, autópályákkal, és személtelarakókkal körbevett, szennyezett, értéktelen területté válik lakhelyünk.